

ÀLEX MATAS

«Els espais fronterers poden ser molt fèrtils des del punt de vista creatiu»

Àlex Matas Pons (Barcelona, 1975) guanyà el Premi Joan Fuster d'Assaig amb 'Els marges dels mapes: una geografia desplaçada' (Tres i quatre, 2021), una obra que s'endinsa en la literatura de frontera, des de la produïda a la Franja de Ponent (Moncada, Serés i Ibarz) fins a la nascuda al límit del Besòs (Julià de Jòdar) o a la Catalunya del Nord (Joan-Lluís Lluís i Joan Daniel Bezsonoff).

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser
Fotografies de Prats i Camps

Per què volia endinsar-se en la frontera i les literatures que naixen en aquests "marges dels mapes"?

—En primer lloc, per la constatació que la tradicional concepció de la frontera —a partir de la qual sempre se'n desprenen divisions, desequilibris i exclusions— no era vigent en el món global contemporani, ni tampoc era vigent a casa nostra. I volia endinsar-me en aquesta reflexió sobre com el concepte de frontera s'havia de modificar per a entendre quines noves divisions i exclusions s'estan duent a terme. En segon lloc, també hi té a veure amb la detecció, a la literatura catalana, d'un corpus —que jo trobava molt suggeridor— que estava relacionat amb la frontera i que, en canvi, afectava espais molt allunyats. De manera que només es podien llegir en el seu conjunt a partir d'unes regularitats, unes estructures, que sí que eren constants.

—**Què va ser primer? L'interès per la frontera l'ha portat a llegir autors com Jesús Moncada i Francesc Serés? O les obres de Moncada i Serés li han fet preguntar-se sobre una literatura de frontera?**

—Es fa difícil de dir, perquè és una cosa molt simultània. Es dona en paral·lel la lectura dels dos autors de la literatura catalana —primer,

Moncada i, després, Serés— amb la lectura d'una sèrie de corpus teòrics o crítics, que no només tenen a veure amb el cas català sinó que són de caràcter global: és lectura crítica de caràcter filosòfic, polític i estètic sobre com el món global s'endreça.

—**És a dir, paral·lelament a Moncada i Serés, llegeix Walter Benjamin, Michel Foucault...**

—... i Jacques Derrida, Étienne Balibar, etc. Conforme vaig llegint una sèrie de reflexions crítiques d'una determinada tradició filosòfica que no estan pensades ni atenen necessàriament al cas de la nostra tradició literària, veig que aquestes lectures de la tradició literària catalana es poden interpretar o guanyen interès precisament a partir d'aquestes lectures crítiques que estan diagnosticant la realitat global en termes filosòfics, polítics i estètics.

—**Al llibre constata que no tot són fronteres administratives; que hi ha també fronteres lingüístiques (a la Franja de Ponent i a la Catalunya del Nord); fronteres socials, com les que hi ha entre els treballadors que acudeixen al Baix Cinca en època de collita, etc.**

—Llegeixo unes obres literàries i en elles hi veig presentada una reflexió. Més enllà de la concepció que les ciències polítiques i les ciències

històriques tenim de la frontera, aquestes obres permeten veure com la frontera administrativa només és un indicatiu de moltes altres fronteres que sempre es posen en joc. Aquestes fronteres, que no sempre coincideixen amb les administratives, són socials, de classe, lingüístiques, culturals i tradicionals. D'alguna manera, aquesta simplificada visió administrativa de la frontera pretén amagar, o ignora, com de determinants són aquestes altres fronteres que marquen la quotidianitat i que històricament han condicionat els territoris.

—**Les fronteres socials van apareixent als diferents capítols: a l'esmentat capítol del Baix Cinca (Mequinensa i Saidí); al capítol que analitza el Besòs com frontera a la trilogia d'en Julià de Jòdar (*L'atzar i les ombres*) i al capítol final, que aborda el tema de la immigració.**

—El llibre insisteix en la noció de frontera perquè aquesta literatura i la idea crítica del llibre és assenyalar els desequilibris i les desigualtats que moltes vegades passen desapercibuts. A més, aquesta idea que la frontera social ens permet llegir la literatura de segons quins territoris contra els prejudicis. La Franja, des del centre urbà, podria ser pensada inicialment com un món rural i, per tant, projectar-hi una manca de conflicte social, en termes de conflicte de classe. En canvi,

aquesta literatura ens recorda que hi havia una tradició industrial de minaires i que, ara mateix, hi ha una indústria de la fruita que obeeix a multinacionals d'àmbit global. Per tant, hi ha aquesta idea de trencar els prejudicis d'un centre sobre la perifèria. Si aixequem una miqueta aquesta frontera administrativa del mapa, a sota veurem una munió de fronteres molt més complexa que històricament s'han anat succeint una rere l'altra en funció dels interessos del mercat, dels desplaçaments de les persones, etc.

—**Al segon capítol, "La muntanya", parla de les literatures de frontera dels Pirineus, concretament de l'obra de Joan-Lluís Lluís i Joan-Daniel Bezsonoff.**

—Aquesta és una reflexió molt dels nostres temps sobre com la frontera lingüística des del pensament majoritari de les llengües imperials —que tenen tants i tants parlants—, ens convenen que ells no tenen cap ideologia i que estaria bé que les llengües petites s'immolessin perquè són un destorb en aquest trànsit als llenguatges sense fronteres. Doncs aquest capítol el que explica és precisament el contrari: que hi ha una ideologia darrere d'aquesta concepció de les llengües d'imperi i de mercat. Són llengües aparentment transfrontereres però aquestes llengües, →

→ conforme circulen, estableixen noves fronteres de discriminació. Per exemple, deixen sense visibilitat aquells que parlen una llengua tan petita que no té prou importància. Això ho han explicat molt bé Joan-Lluís Lluís i Bezsonoff des de la Catalunya del Nord perquè la importància i la força del francès hi han deixat el català —i els treballadors de la llengua— molt afeblits. Hi ha un prejudici que implica que hagis de renunciar a la teva llengua per afavorir la comunicació. Però és que passen moltes altres coses quan renuncijs a la teva llengua: afavoreixes aquesta lògica de mercat; que tot ha de ser pràctic i útil.

—Escriu que “**Viena, Palerm i Mequinensa** —escenaris de *La marxa de Radetzky* de Roth, *El Gattopardo* de Lampedusa i *Camí de Sirga*— configuren (...) una mateixa geografia literària” sobre “el declivi d’un vell ordre”.

—Un dels eixos del llibre és que aquesta divisió clàssica entre l’urbà i el rural prové d’una filosofia de la història del progrés. El llibre suggereix que —un cop el terme “progrés” ha col·lapsat en termes filosòfics— podem repensar des d’una altra òptica i trobar relacions insospitades entre ciutats.

—Diu que “**l’universal resta arxivat a les zones frontereres**”. Precisament, al Baix Cinca, s’hi concentren autors importants de la literatura catalana contemporània: **Moncada, Serés i Ibarz. Creu que hi té res a veure?**

—Confesso que mai acabo d’entendre els sistemes de consagració que permeten que es concentrin molts bons autors en una zona o regió o moment històric. Però, admesa aquesta dificultat, crec que és un repte intel·lectual interessant tractar d’establir-hi alguna regularitat. La intuïció que proposo al llibre és que hi ha espais on es donen algunes confluències, que tenen a veure amb aquests trànsits, desplaçaments o dislocacions, que poden ser molt fèrtils, molt suggeridors,

des del punt de vista de la creativitat. Crec que, en alguns territoris que han registrat i arxivat múltiples desplaçaments, trànsits i punts de vista, les sensibilitats i imaginacions talentoses poden detectar-los com un objecte de representació molt satisfactori. I aquesta és una de les regions: aquesta zona fronterera entre Catalunya i Espanya, amb frontera lingüística entre el català i el castellà, i frontera entre la indústria dels miners i la indústria de la fruita, hi ha molts elements de conflicte, de trobada, de trànsit, que permeten imaginar històries molt suggeridores.

—A l’últim capítol, “**Sortida: el mar**”, parla de la sortida per mar dels últims exiliats que esperaven al port d’Alacant i que van marxar a bord de l’*Stanbrook* cap a Algèria, i també del suïcidi de Benjamin a Portbou.

—Sí, en aquest últim capítol sí que volia ser prou fidel a la filosofia de la història de Benjamin en el sentit que aquells que han estat víctimes no poden restar emmudits. Per tant, parlo de víctimes com ell mateix o els exiliats republicans des del port d’Alacant, però també de les víctimes actuals del sistema capitalista contemporani, que són els migrants del món que no són acollits realment en els centres de refugiats. I per això volia recuperar, des del port d’Alacant, la idea del mar. Perquè sembla que al mar les fronteres no existeixen. No és cert. Sempre hi ha un port que condiciona el trajecte; que condiciona el cost del viatge i, fins i tot, com serà rebut. Les fronteres no desapareixen, ni tan sols en aquest últim escenari que és el mar. Això sempre ha estat així: als anys trenta als ports d’Alacant, Barcelona o Portbou i l’any 2021 als arxipèlags del sud del Mediterrani quan els immigrants no poden desembarcar tranquil·lament.

—Al final recorda que “**la primacia de la intercanviabilitat inherent als processos de circulació de l’economia global altera evidentment l’administració que fan els estats dels seus límits territorials**”. Això vol dir que la globalització vol i dol les fronteres?

—El vol i dol ho resumeix molt bé, perquè crec que hi ha una paradoxa que detectem tots en la nostra realitat política actual. Una part del perquè del llibre té a veure amb aquesta reflexió. Per una banda, aparentment hi ha aquesta voluntat d’entendre’ns tots plegats i fer-ho tot més accessible gràcies a la circulació de la informació; per una altra banda, veiem que, en realitat, aquesta informació no és gratuïta i no és inofensiva, i, a més, la volen al seu servei, no només els mercats sinó també els estats. Per tant, continuen controlant el ciutadà de la manera tradicional, però afegeixen noves tècniques que provenen d’aquesta aparentment lliure circulació. La paradoxa és aquesta. El vol i dol és aquest. Les fronteres ara són més presents que mai i s’estan multiplicant. ●

Els marges dels mapes: una geografia desplaçada

ÀLEX MATAS PONS

Edicions 3i4
València, 2021
190 pàgines